

Tardor 2017

Ponts entre cultures

Iolanda Pelegrí

Com podria ésser sumptuós un palau, sense els hostes! Amb aquesta frase, escrita el 1907,[1] Josep Carner (que llavors tenia vint-i-tres anys) expressava la necessitat de la literatura catalana d'acollir traduccions d'obres cabdals d'altres llengües, de manera que el Palau (la literatura catalana) fos sumptuós, fos ric. Aquesta metàfora reflecteix la preocupació que ja hi havia d'ençà de la primera època del modernisme (només cal recordar les obres traduïdes que es van publicar a la «Biblioteca Popular de l'Avenç») per obrir la literatura catalana, i els lectors i escriptors catalans, al que es feia en altres cultures.

Aquesta necessitat d'obertura ha estat constant des de llavors; Carner n'és un bon exemple. Amb versions de l'anglès i del francès, va ser un dels traductors més reconeguts dels anys vint i trenta. Quan va esclatar la guerra civil, tot i era fora de Catalunya perquè vivia a Brussel·les, va ser nomenat vocal de la Comissió d'Edicions de la Institució de les Lletres Catalanes, organisme que es va crear el 13 de setembre de 1937 amb la missió d'«estimular, fomentar i vetllar per la continuïtat, expansió i millorament de la literatura catalana» (DOG de 16 de setembre de 1937).

El febrer de 1938 C. A. Jordana, un altre escriptor que també traduïa, va substituir Carner, que, com que no s'estava a Catalunya, no podia assistir a les reunions de la Comissió d'Edicions, a la qual estava adscrit. Aquesta comissió s'encarregava, com el nom indica, de les edicions i impulsava, d'acord amb el decret de creació de la primera ILC, diverses col·leccions literàries bàsiques, com ara la de «Col·leccions d'Obres Mestres Antiques i Modernes d'Altres Literatures no Catalanes». Tot i que es van encarregar diverses traduccions a autors i a traductors catalans (com Marià Manent, Jaume Bofill i Ferro, Maurici Serrahima, Josep Lleonart, C. A. Jordana o Carles Riba), poques es van dur a terme o es van poder publicar (Més informació a Campillo, Maria; Rel, Neus. *La Institució de les Lletres Catalanes: dels anys trenta al tombant del segle XXI*. Barcelona: Institució de les Lletres Catalanes, 2007.)

La ILC es va recuperar el 1987. Diu el decret de creació (de 12 de novembre, publicat al DOG el 2 de desembre) que una de les funcions de la renovada entitat és «Fomentar la relació dels escriptors en llengua catalana amb els escriptors en altres llengües.» El 2011, a la Llei de reestructuració del sector públic per a agilitar l'activitat administrativa (Llei 11/2011 de 219 de desembre, DOGC núm. 6035), aquesta definició s'amplia: «Promoure l'espai d'intercanvi i la relació entre els escriptors en llengua catalana de tot el domini lingüístic i amb els escriptors en altres llengües.» Tot i que no hi ha cap referència explícita a la traducció, tant els diversos directors com els òrgans rectors de la ILC (la Junta de Govern i el Consell Assessor) han tingut clar que era un dels eixos de la tasca.

Així, pocs mesos després d'entrar en funcionament (en concret, el 16 de juny de 1988) la nova ILC va convocar dues línies d'ajuts a traduccions: la primera, d'obres escrites en català a altres llengües; la segona, d'obres escrites en altres llengües al català. Entre els criteris per concedir els ajuts hi havia en tots dos casos una paraula i un adjectiu claus, «obres fonamentals», tant de la literatura catalana com de l'estrangera.

Els ajuts a traduccions del català

En el cas de les traduccions del català, els ajuts es van convocar ininterrompudament del 1988 al 2002, quan, amb la creació de l'Institut Ramon Llull, la difusió de la literatura catalana a l'exterior va passar a ser competència d'aquest organisme. Durant aquests quinze anys es van concedir dos-cents cinquanta-tres ajuts en vint-i-vuit llengües a cent cinquanta-nou editorials i a cent quaranta-set traductors, alguns dels quals van ser pioners a l'hora d'introduir la literatura catalana en altres països, com [David Rosenthal](#), que va traduir diferents poetes (Foix, Espriu, Brossa) i novel·listes (Martorell, Víctor Català, Perucho), escrivia un llibre sobre l'anarquisme i em va fer descobrir racons de Barcelona que no coneixia; o Miquel Ibañez, que, el 1993, en el discurs d'agraïment pel Premi Nacional de Literatura per la traducció al suec de *Mirall Trencat*, de Mercè Rodoreda, va dir:

Per a nosaltres [els traductors de literatura catalana], la Institució de les Lletres Catalanes és un punt fix a Catalunya. Diria, gairebé, com una segona casa. És també un nexa entre els traductors.

Cada vegada que vinc a Barcelona truco a la Institució per saber què passa a la ciutat i si hi ha d'altres amics traductors. Els traductors sabem que sempre podem comptar amb els de la Institució quan necessitem alguna cosa. I no em refereixo, només, a ajudes econòmiques, sinó, també, al que en diríem suport moral. *Serra d'Or* (gener 1994), p. 24.

Malauradament, tots dos ens van deixar massa aviat.

Els ajuts a traduccions al català

Amb continuïtat (excepte l'any 1996) des del 1989 s'ha convocat la línia d'ajuts a editorials per a traduccions al català «d'obres fonamentals de la literatura». El segon any que es convocaven aquests ajuts, en el preàmbul i en els criteris de selecció s'esmentaven les raons per les quals es concedien els ajuts i els criteris per concedir-los. Tant el preàmbul com els criteris es mantenen pel que fa al contingut, amb algun canvi en la redacció. En el primer s'hi remarca:

- la tradició de la traducció en català
- la necessitat que s'incorporin a la literatura catalana obres que l'enriqueixin
- la voluntat que les traduccions siguin de qualitat

D'acord amb el preàmbul, un dels criteris per concedir els ajuts, a més de la qualitat de la traducció, és «L'interès de la incorporació al català de l'autor i/o obra literària estrangera i l'enriquiment que pugui reportar a les lletres catalanes.» L'any 1992 a aquesta frase s'hi va afegir «especialment quan es tracti de versions d'obres de cultures remotes en el temps i en l'espai», frase que només va aparèixer dos anys, perquè el 1994 es va tornar al primer redactat. La raó és molt clara: el 1993, es van convocar per primera vegada els ajuts «a traductors, per a propostes de traducció al català d'obres lliures de drets de reproducció».

Les bases d'aquests ajuts a traductors havien estat aprovades el 22 de desembre de 1992 per la Junta de Govern de la ILC. Francesc Parcerisas, que llavors n'era vocal com a representant de la Secció de Traducció de l'AELC, ho recorda així:

[...] la possibilitat de donar ajuts directes als traductors, per obres que volien dur a terme, i que haurien tingut possiblement una difícil acceptació editorial pel seu cost, va ser una bona iniciativa (que venia de l'època de l'Oriol Pi de Cabanyes i que va ser proposada des de l'AELC, justament perquè estava en marxa la traducció de «Les mil i una nits» i no semblava que es

pogués acabar sense alguna mena d'ajut públic). (Meritxell Català Dordal. *La Institució de les Lletres Catalanes i la traducció*. Treball de fi de grau, 2014-2015.)

El preàmbul d'aquesta nova línia de subvencions subratlla el tema de les lleis del mercat, a més de reconèixer la tasca de les editorials:

Actualment, les empreses editorials catalanes ofereixen en els seus **catàlegs un ampli ventall** de traduccions de literatura estrangera de tots els temps. Les lleis del mercat, però, obliguen a obtenir un rendiment immediat dels llibres editats que fa que no es projecti la traducció d'algunes obres que, pel seu interès intemporal, significarien una inversió només amortitzable a molt llarg termini.

És per aquest motiu que els ajuts a la traducció d'obres literàries estrangeres, i especialment de **les més remotes en el temps o en l'espai**, ofereixen als traductors la possibilitat de realitzar les versions catalanes d'uns llibres que, d'altra manera, no es podrien conèixer en la nostra llengua.

Una altra definició que trobem en els preàmbuls que oscil·la entre les dues modalitats de subvencions i alguna vegada hi conviu és la «d'obres literàries en altres llengües **d'alt interès cultural**». Aquests dos exemples mostren la dificultat de concretar els límits entre un tipus d'ajut i l'altre més enllà del que és obvi, el destinatari de l'ajut que és, a més, qui el demana.

Si revisem el que diuen les bases del 2015 trobem tant en el preàmbul com en els criteris frases exactament iguals (marcades en cursiva) al costat d'algunes diferències significatives (marcades en negreta):

ajuts a traductors	ajuts a editorials
<i>les traduccions de qualitat d'obres literàries estrangeres d'especial relleu a la llengua catalana han caracteritzat tothora, i de manera molt destacable, la nostra cultura. A través d'aquestes traduccions s'han fet presents en el nostre panorama literari</i> algunes de les obres fonamentals de la literatura. És per aquest motiu que es convocaran ajuts a la traducció al català d'obres d'especial relleu en altres llengües per tal d'assegurar el temps de dedicació que una bona traducció exigeix, i alhora, per omplir buits respecte de la integració de la literatura universal a la llengua i la cultura catalanes.	<i>les traduccions de qualitat d'obres literàries estrangeres a la llengua catalana han caracteritzat tothora, i de manera molt destacable, la nostra cultura. A través de les traduccions s'han fet presents en el nostre panorama literari,</i> a vegades des del mateix moment de la seva aparició, algunes de les obres que han obert nous camins a la literatura. Aquest signe d'obertura cap a les novetats que es produeixen enllà del nostre àmbit cal que sigui mantingut i estimulat. És per aquest motiu que es convocaran uns ajuts a la traducció al català d'obres literàries estrangeres <i>per tal d'assegurar la dedicació que una bona traducció exigeix.</i>

També els criteris de valoració referents a l'interès i a la qualitat són semblants:

ajuts a traductors	ajuts a editorials
--------------------	--------------------

<p>a) <i>L'interès de la incorporació al català de l'autor o autora o l'obra literària que es proposa traduir, especialment quan es tracti de versions d'obres de cultures remotes en el temps o en l'espai o de literatures poc traduïdes al català (fins a 5 punts).</i></p> <p>b) <i>La qualitat previsible de la traducció, atesa sobretot la mostra que se'n pugui examinar i la trajectòria del sol·licitant (fins a 5 punts).</i></p>	<p>a) <i>L'interès de la incorporació al català de l'autor o autora i l'obra literària que es proposa traduir i l'enriquiment que pugui reportar a la cultura catalana (fins a 5 punts).</i></p> <p>b) <i>La qualitat final o previsible de la traducció, atesa sobretot la mostra que se'n pugui examinar i la trajectòria del traductor o la traductora (fins a 5 punts).</i></p>
---	--

Sembla, doncs, que la diferència és que els ajuts per a traductors s'adrecin a obres «fonamentals» de «cultures remotes en el temps o en l'espai» i que en el cas d'editorials s'enfoqui sobretot a obres publicades recentment.

Ara bé, a la pràctica és així? Les novel·les de Tolstoi, per exemple, són d'una cultura remota en el temps o en l'espai? Potser és que ja l'hem fet nostre, perquè els tres ajuts concedits per a traduir algunes de les seves obres fins al 2013 han estat per a editorials. I un autor més acostat, com a mínim físicament, com Emile Zolà? Les seves novel·les han tingut tres ajuts per a editorials i dos per a traductors. Agafem altres exemples, com l'obra de Shakespeare: algunes editorials han rebut ajuts per traduir obres teatrals, però ha estat un traductor que ha volgut fer nostre, un altre cop, els *Sonets*; evidentment, cap d'aquests exemples són d'obres publicades recentment. En el cas de les subvencions a traductors, també trobem autors com Ian Ross o Manuel de Barros, les obres dels quals no poden ser considerades com de «cultures remotes en el temps o en l'espai».

Sense oblidar que són els editors i els traductors que determinen les obres, els autors i les llengües que obtenen un ajut, fent un breu repàs dels ajuts concedits es poden establir unes primeres conclusions:

- La diferència entre l'objecte d'un ajut i l'altre és, en alguns casos, difícil d'establir.
- Es veu una lleugera diferència per gèneres: en el cas d'editorials, la novel·la és el gènere predominant i la poesia i el teatre hi estan poc representats (però no vol dir que no hi siguin); en el cas dels ajuts a traductors, hi ha més equilibri.
- Pel que fa a la llengua original, l'anglès predomina en el cas dels ajuts a editorials (quasi el 50% dels concedits), mentre que en el cas dels ajuts a traductors no arriba a una cinquena part.
- En el cas dels ajuts a traductors hi ha poques subvencions d'obres d'autors contemporanis. En els ajuts a editorials també hi ha una presència important d'autors «fonamentals».

A punt que els ajuts a la traducció per a editorials arribin a trenta anys i els ajuts per a traductors a vint, caldria una anàlisi a fons dels resultats obtinguts en les dues modalitats (tant llengües, com gèneres, èpoques i autors), un estudi de les subvencions d'altres països i, finalment, una reflexió per establir la necessitat o no d'aquestes dues modalitats i, en cas afirmatiu (com penso jo), aclarir-ne més els límits. En aquesta anàlisi hi haurien de participar tots els implicats, no només els més obvis, que són la ILC, els traductors i els editors, sinó també el món acadèmic en el sentit ampli, especialment per ajudar a definir-ne els objectius i els criteris d'avaluació i analitzar si cal estimular algunes traduccions del Cànon (no només occidental) en la mateixa direcció que s'ha promogut l'edició d'obres d'especial interès cultural relacionades amb centenaris i/o efemèrides i en quina de les modalitats hi caldria introduir aquest concepte.

Altres programes d'intercanvi

Amb les línies d'ajuts a la traducció, la Institució de les Lletres Catalanes ha establert un pont entre cultures ampli i molt transitat, però dins l'àmbit de la incorporació i l'intercanvi amb altres literatures n'ha bastit altres de molt sòlids, com són els [Seminaris de traducció poètica a Farrera de Pallars](#) o el cicle [Veus Paral·leles](#). En el primer cas, els seminaris s'han celebrat cada any des del 1998, excepte el 2016; esperem que aquesta pausa sigui una excepció i que un espai de traducció però alhora de trobada entre diferents cultures i diferents sensibilitats pugui continuar, com «Veus paral·leles», que, a més de ser una trobada entre poetes de les diferents literatures que hi participen, ajuda a establir un lligam amb altres entitats i públics dels Països Catalans.

---

[1] A l'article *Del Shakespeare en llengua catalana*. *La Veu de Catalunya* (14-VIII-1907). Recollit a *El reialme de la poesia*. Reeditat dins Josep Carner. *El reialme de la poesia*. A cura de Nardi, Núria; Pelegrí, Iolanda. Barcelona: Edicions 62, 1986.